

1S8

HH1

D.El.Ed. Examination

JANUARY, 2023

MODEL ANSWER AND SCHEME OF MARKING

Second Year (2016 Revised Syllabus)

SOCIAL STUDY PEDAGOGY

(Marathi Medium)

Time : 3.00 to 5.00 Hrs.

Date : 18/01/2023

(12 Pages)

Max. Marks : 40

भाग-1

इतिहास अध्ययन-अध्यापनशास्त्र

(20 गुण)

1. (अ) रिकाम्या जागी योग्य शब्द घालून विधान पुन्हा लिहा : 2
  - (1) भूमिकापालन
  - (2) चीन
- (ब) खालीलपैकी विसंगत घटक ओळखा : 1
  - (1) लेखी परीक्षा
- (क) पुढील सहसंबंध स्पष्ट करा : 1
  - (1) दृक्श्राव्य साधन
2. खालील प्रश्नांची उत्तरे प्रत्येकी 60 ते 80 शब्दांत लिहा : 6
  - (1) इतिहास विषय संरचनेची वैशिष्ट्ये : 2
    - (i) सर्वच संरचना 100 टक्के परिपूर्ण नसतात

- (ii) संरचना नेहमी परिवर्तनशील असते
  - (iii) संरचनेची विविध प्रकारे मांडणी करता येते
  - (iv) संरचनेमुळे विषयाच्या व्याप्तीचे आकलन होते
  - (v) संरचना ही लवचीक असते
  - (vi) संरचनेत घटकांचे वर्गीकरण सूत्रबद्ध व अर्थपूर्ण स्वरूपात असते.
- (अशाप्रकारे एक मुद्दा = $\frac{1}{2}$ गुण, चार मुद्दे अपेक्षित)

(2) प्रकल्प पद्धतीचे टप्पे :

- (i) निवड टप्पा
- (ii) योजना आखणे
- (iii) कार्यवाही करणे
- (iv) मूल्यमापन करणे

(अशाप्रकारे कोणत्याही 2 टप्प्यांचे क्रमशः स्पष्टीकरण = 2 गुण)

(3) वैश्विक नागरिकत्व शिक्षणाची वैशिष्ट्ये :

- (i) जागतिक समस्यांसाठी नैतिक दृष्टिकोन निर्माण करणे.
- (ii) जागतिक बाजारपेठेतील स्पर्धेसाठी सक्षम बनविणे.
- (iii) विद्यार्थ्यांमधील क्षमतांचा उपयोग करणे.
- (iv) सामाजिक माध्यमांद्वारे संवाद, शिक्षण व कृतिद्वारे स्वतःचे वैश्विक नागरिकत्व निर्माण करणे.

(v) मानवी हक्क व जागतिक व्यापार नियम यामध्ये विद्यार्थ्यांचा सक्रीय सहभाग असतो.

(vi) पर्यावरण आणि जागतिक समस्या यामध्ये विद्यार्थ्यांचा सक्रीय सहभाग असतो.

(अशाप्रकारे एक मुद्दा = ½ गुण, चार मुद्दे अपेक्षित)

3. खालील प्रश्नांची उत्तरे प्रत्येकी 120 ते 160 शब्दांत लिहा : 6

(1) नैदानिक चाचणीच्या पायऱ्या : 3

(i) चुका, कच्चे दुवे शोधून काढणे.

(ii) चुका, कच्चे दुवे, उणिवा यांचा कार्यकारणभाव शोधणे.

(iii) उपचारात्मक उपाययोजना करणे.

(iv) निष्कर्ष काढणे : चुका, उणिवा, त्रुटी दूर झाल्याचा निकाल लावणे.

(अशाप्रकारे तीन पायऱ्यांचे स्पष्टीकरण अपेक्षित = 3 प्रकार अपेक्षित).

किंवा

इतिहास शिक्षकाची व्यक्तिमत्त्वविषयक गुणवैशिष्ट्ये :

(i) इतिहास विषयाचे सखोल ज्ञान

(ii) सभ्य, चारित्र्यवान, गुणवान

(iii) निःपक्षपाती भूमिका

- (iv) प्रभावी व्यक्तिमत्त्व
  - (v) प्रवासाची आवड
  - (vi) संशोधन वृत्ती
  - (vii) इतिहास विषयाबद्दल प्रेम
  - (viii) वस्तुनिष्ठ दृष्टिकोन
  - (ix) विद्यार्थ्यांशी मित्रत्वाचे नाते
  - (x) सामाजिक बांधिलकीचे भान
  - (xi) आरोग्य संपन्न
  - (xii) सहकार्य वृत्ती
  - (xiii) शैक्षणिक साधनांचा कौशल्याने वापर करणारा
  - (xiv) आरोग्यसंपन्न
- (वरीलपैकी कोणतेही 6 मुद्दे स्पष्टीकरणासह = 3 गुण)

(2) इतिहास विषय अध्ययन-अध्यापनाची गरज :

- (i) वास्तव गोष्टींकडे लक्ष वेधले जाते
- (ii) विद्यार्थ्यांमध्ये राष्ट्रीय एकात्मता मूल्य रुजविण्यासाठी
- (iii) शिक्षणाची राष्ट्रीय ध्येये साध्य करण्यासाठी
- (iv) मानवतावादी दृष्टिकोन विकसित करण्यासाठी

3

- (v) लोकशाही मूल्यांची जपवणूक करण्यासाठी
  - (vi) नैतिक, अध्यात्मिक व भावनिक विकासासाठी
  - (vii) सामाजिक मूल्यांची रुजवणूक करण्यासाठी
  - (viii) इतिहासात घडलेल्या चुका, द्रोह, आळस अशा उणिवांची जाणीव करून देण्यासाठी
  - (ix) कल्पनाशक्तीचा विकास करण्यासाठी
- (वरीलपैकी कोणतेही 6 मुद्दे स्पष्टीकरणासह = 3 गुण)

किंवा

चांगल्या पाठ्यपुस्तकाच्या अंतरंगाचे मुद्दे :

- (i) पाठ्यपुस्तकाचा हेतू
- (ii) विषयाची उद्दिष्ट्ये
- (iii) विषयाची मांडणी
- (iv) पाठ्यपुस्तकाची भाषा
- (v) आकृत्या व नकाशे
- (vi) स्वाध्याय
- (vii) संदर्भ साहित्य
- (viii) परिशिष्ट

(वरीलपैकी कोणतेही 6 मुद्दे स्पष्टीकरणासह = 3 गुण)

4. खालील प्रश्नाचे उत्तर 200 ते 250 शब्दांत लिहा :

(नाट्यीकरण पद्धतीचा अर्थ = 1 गुण

वर्गाध्यापनातील नियोजन = खालीलपैकी तीन मुद्दे स्पष्टीकरणासहित = 3 गुण)

वर्गाध्यापनातील नियोजन :

- (i) शैक्षणिक उद्दिष्टे ठरविणे
- (ii) योग्य नाट्यांश, प्रसंग, घटक निवडणे
- (iii) वैयक्तिक किंवा विद्यार्थी गटाने सादरीकरण ठरविणे
- (iv) योग्य ठिकाणी विद्यार्थ्यांना मार्गदर्शन करणे
- (v) प्रत्यक्ष नाट्य करणे व विद्यार्थ्यांना अनुभव देणे
- (vi) नाट्यीकरणानंतर विद्यार्थ्यांशी चर्चा करणे
- (vii) मूल्यमापन करून निष्कर्ष काढणे.

किंवा

दृक्श्राव्य साधनांचा अर्थ - 1 गुण

दृक्श्राव्य साधने : दूरदर्शन, चलचित्रपट, माहितीपट, व्हिडीओ-ऑडिओ क्लिप, संगणक व्हि.सी.डी.

(वरीलपैकी तीन दृक्श्राव्य साधनांचे स्पष्टीकरण = 3 गुण, प्रत्येक साधनास एक गुण)

.-HH1

6 of 12

5. (अ) रिकाम्या जागी योग्य शब्द लिहून विधान पूर्ण करा : 2

(1) जी. पी. एस.

(2) मूल्यमापन

(ब) विसंगत घटक ओळखा : 2

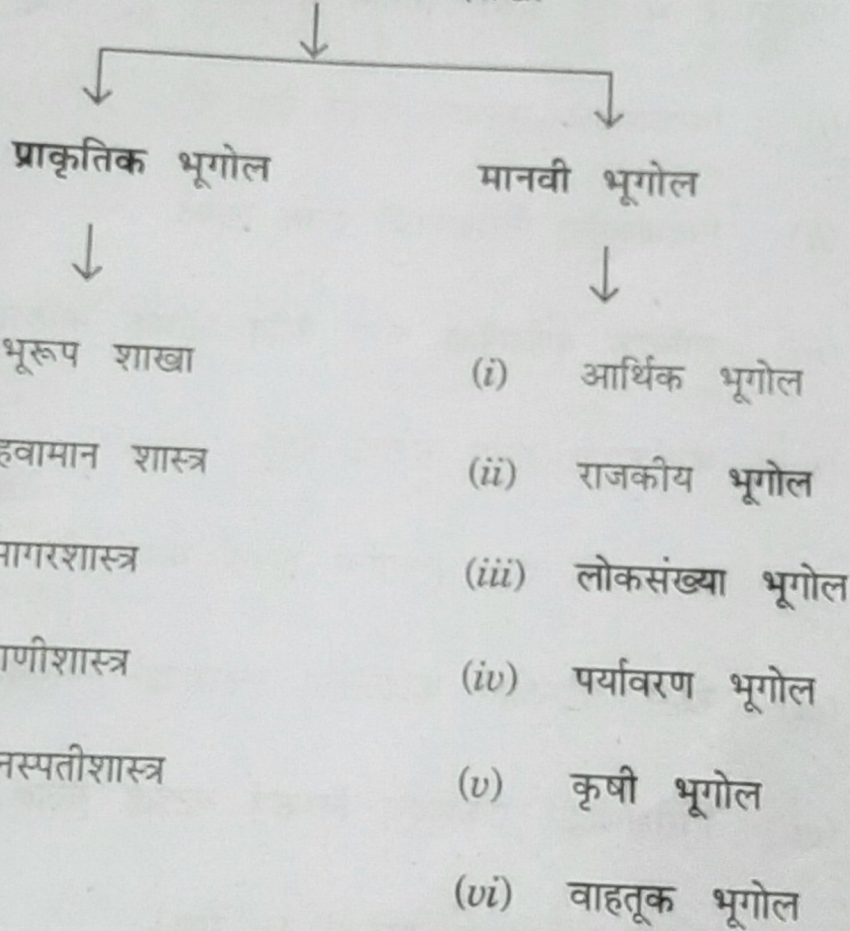
(1) नकाशे

(2) प्रात्यक्षिक

6. खालील प्रश्नांची उत्तरे प्रत्येकी 60 ते 80 शब्दांत लिहा : 6

(1)

भूगोलाच्या विविध शाखा

(वरीलप्रमाणे भूगोलाच्या शाखा दर्शविणे 1 गुण व विस्तार 1 गुण)

(2) चर्चा तंत्र वापरामुळे विद्यार्थ्यांना होणारे फायदे :

- (i) विद्यार्थ्यांमध्ये आत्मविश्वास निर्माण होतो.
- (ii) विद्यार्थ्यांना दृष्टांत व विषयान्वय व प्रश्नांच्या सर्व बाजू समजतात.
- (iii) विद्यार्थ्यांमध्ये उत्तम आंतरक्रिया होतात.
- (iv) विद्यार्थ्यांची इतरांचे विचार समजून घेण्याची क्षमता वाढते.
- (v) विद्यार्थ्यांमध्ये अभिव्यक्ती कौशल्यांचा विकास होतो.
- (vi) विचारांच्या देवाणघेवाणीद्वारे अध्ययन-अध्यापनास गती मिळते.

(वरीलप्रमाणे 4 मुद्दे, प्रत्येकी $\frac{1}{2}$ गुण).

(3) नकाशाचे भूगोल अध्यापनातील महत्त्व :

- (i) विद्यार्थ्यांचे अवधान खेचून घेता येते.
- (ii) विद्यार्थ्यांना निरीक्षणाची सवय लागते.
- (iii) शाब्दिक वर्णनापेक्षा कमी वेळेत अधिक माहिती मिळते.
- (iv) कार्यकारण संबंध सांगता येतो.
- (v) कोणत्याही दोन भूभागांची तुलना करता येते.
- (vi) खास दृष्ट्यांद्वारे काढलेल्या नकाशाद्वारे अधिक माहिती मिळते.
- (vii) निरीक्षणाद्वारे तर्कसुद्ध निष्कर्ष काढता येतात.

(वरीलप्रमाणे चार मुद्दे प्रत्येकी $\frac{1}{2}$ गुण)

7. खालील प्रश्नांची उत्तरे 120 ते 160 शब्दांत लिहा :

6

(1) चांगल्या भूगोल पाठ्यपुस्तकाचे निकष :

- (i) अचूक आशय व विद्यार्थी वयोगटास अनुरूप आशय
- (ii) सोपी भांडणी
- (iii) अद्ययावत माहिती
- (iv) आकर्षक चित्रे, नकाशे, तक्ते, आलेख यांचा उपयोग
- (v) उत्तम स्वाध्याय
- (vi) स्वयंअध्ययनास वाव
- (vii) ज्ञानार्जनाची उत्सुकता वाढविणारे
- (viii) सलगता, वापरावयास सोपे व आकर्षक
- (ix) गाभाघटक, जीवनकौशल्ये व मानवी मूल्ये असावीत.

(वरीलपैकी 3 मुद्दे स्पष्टीकरणासह प्रत्येकी 1 गुण)

किंवा

भूगोल व मानवाच्या प्राथमिक गरजा सहसंबंध :

- (i) अन्न
- (ii) वस्त्र
- (iii) निवारा
- (iv) आरोग्य
- (v) व्यवसाय इ.

(वरीलपैकी कोणतेही तीन मुद्दे स्पष्टीकरणासह प्रत्येकी 1 गुण)

(2) भूगोल विषयातील नकाशावाचन कौशल्यासाठी पडताळासूची :

अ.नं.	निरीक्षण करावयाचे घटक	राजू	विवेक	श्वेता	प्रियंका	प्रिया
1.	नकाशावर मुख्य दिशा दाखवतो	✓	×	×	✓	✓
2.	सूचीचा अर्थ लावतो	✓	✓	✓	×	✓
3.	सीमा कोणत्या ? ते सांगतो	✓	×	✓	✓	×
4.	अक्षवृत्तीय विस्तार सांगतो	✓	✓	×	×	×
5.	रेखावृत्तीय विस्तार सांगतो	✓	✓	✓	✓	✓

(पडताळासूची व्याख्या 1 गुण, आराखडा 2 गुण)

किंवा

पर्यवेक्षित अभ्यासतंत्र राबविण्यासाठी खालीलप्रमाणे कार्यवाही करता येईल :

- (i) पर्यवेक्षित अभ्यास घटक निवड
- (ii) शैक्षणिक संदर्भ साहित्य तरतूद करतो
- (iii) वेळेचे नियोजनानुसार पर्यवेक्षित अभ्यास
- (iv) मार्गदर्शन व मूल्यमापन सूचना
- (v) आठवडा वेळापत्रक तरतूद
- (vi) विविध नोंदीबाबत संदर्भ सूचना
- (vii) विद्यार्थ्यांना विविध संदर्भसाहित्य पुरविणे

(viii) विद्यार्थ्यांना समस्यांबाबत मार्गदर्शन

(ix) मूल्यमापन

(x) विद्यार्थ्यांना प्रोत्साहन

(वरीलपैकी कोणतेही तीन मुद्दे स्पष्टीकरणासह प्रत्येकी 1 गुण)

4

8. खालील प्रश्नाचे उत्तर 200 ते 250 शब्दांत लिहा :

भूगोल अध्यापक या नात्याने सहलीचे नियोजन व कार्यवाही मुद्दे :

- (i) सहलीचे ठिकाण व वेळ या संबंधित परवानगी घेणेबाबत पूर्व नियोजन करणे.
- (ii) सहलीचा उद्देश ठरविणे व कामाचे वाटप करणे.
- (iii) सहल मार्गाचा नकाशा तयार करून नियोजन करावे.
- (iv) एकूण सहलीचे अंतर व विश्राम ठिकाणे, भोजन या बाबींचा विचार करावा.
- (v) सहलीसाठी सुरक्षा उपाय, वाहन अग्निशमन यंत्रणा, प्रथमोपचार साहित्य संच तयार ठेवावे तसेच विद्यार्थी आरोग्यविषयक माहितीचे संकलन इ.
- (vi) विद्यार्थी पालक संवाद व संमतीपत्रे, ओळखपत्रे.
- (vii) विविध विभाग फोन, संपर्क क्रमांक, नोंदवही व फाईल.
- (viii) सहल छायाचित्रे, व्यवस्था व विद्यार्थी निरीक्षणे नोंदविण्यासाठी डायरी-मार्गदर्शन.
- (ix) सहलीबाबत आर्थिक नियोजन पूर्तता, तसेच सहल अहवालासाठी प्रदर्शन मांडणी इ.

(वरीलपैकी चार मुद्दे सविस्तर स्पष्टीकरणासह प्रत्येकी 1 गुण)

किंवा

आपत्ती नियोजनासाठी जी.पी.एस. तंत्राचा वापर पुढीलप्रमाणे :

(i) पृथ्वीच्या पृष्ठभागावरील कोणत्याही ठिकाणचे नेमके स्थान मिळविणे म्हणजे जी.पी.एस. होय.

(ii) प्रशासकीय व नागरी सेवांमध्ये उपयुक्तता.

(iii) लष्करी खात्यामध्ये विविधप्रकारे उपयोग, स्थान निश्चितीद्वारे शत्रूंवर नियंत्रण व अचूक वेध.

(iv) नागरी सुरक्षा - भूकंप, भूहालचाली माहिती, वाहतूक व दळणवळण व्यवस्था, वाहतूक नियंत्रण, अपघात टाळणे.

(v) विविध ठिकाणची पर्यावरणीय व हवामान स्थिती.

(vi) मोबाईलद्वारे वैयक्तिक वापर व सहज संपर्क मोठ्या ठिकाणी उपलब्ध होणे.

(वरीलपैकी चार मुद्दे सविस्तर स्पष्टीकरणासह प्रत्येकी 1 गुण)